

Калимаҳои калидӣ: асосҳои назариявӣ ва методологӣ, соҳибкорӣ, навоарӣ, менечмент, фурӯши маҳсулот, иқтисодиёт, рақобатпазирӣ, иҷтимоӣ, корхона, фоида, сармоя.

Тиҷорат падидаи мураккаби иқтисодӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ мебошад. Дар асри ХХ ба истилоҳи таърихӣ ва иҷтимоӣ фарҳангии тиҷоратӣ бисёр муаррихон ва чомашиносон назарияҳои худро баён кардаанд, ки дар байни онҳо аз ҳама намоён М. Вебер [3, с. 29] ва В. Зомбарт [5, с. 42] мебошанд ва ба ин истилоҳ тавачҷуҳ бештар зоҳир кардаанд. Дар асари худ «Ахлоқи пролетарӣ ва рӯҳияи капитализм» М. Вебер менависад, ки «тиҷоратчиёни хусусӣ аз ҳисоби хариди воситаҳои истеҳсолот ва фурӯши маҳсулот фоида ба даст меоранд», аз ин рӯ хоҷагиҳо аз «корхонаҳои капиталистӣ» иборатанд. Чунин хоҷагиҳо на танҳо барои таърихи иқтисодии замони муосир истисно нестанд, балки онҳо пас аз танаффусҳои доимо таҷдидшаванда аз нав ба вучуд меоянд, ки ба сабаби ҳамлаи торафт кавитар ба соҳаи хоҷагидорӣ «рӯҳияи капиталистӣ» пайдо мешаванд [3, с. 178]. Вай фаъолияти тиҷоратиро ҳамчун таҷассумгари оқилона муаррифӣ мекунад, ки чунин мафҳумҳо ба монанди самаранокӣ, боздеҳи пурраи маблағгузорӣ, интиҳоби роҳи беҳтарини ҳадафи гузошташударо дар бар мегирад.

Ба ақидаи В. Зомбарт, тиҷоратгариро аз рӯи муваффақияти ба даст овардаш арзёбӣ кардан мумкин аст, яъне маъноӣ аз дигарон пеш гузаштан, нишон додани бартариҳои худро нисбат ба дигаронро дорад. В. Зомбарт дар асари худ «Буржуаз» қайд мекунад, ки ба сифати рӯҳияи тиҷоратчӣ мо метавонем маҷмӯи ҳамаи сифатҳои рӯҳиявиеро номем, ки барои иҷрои бомуваффақияти корхона заруранд. Аз як тараф, онҳо гуногунанд, зеро аз ҷониби тиҷоратчӣ бояд вазифаҳои хеле гуногун амалӣ карда шаванд. Аз тарафи дигар, миқдоран фарқ мекунанд, зеро вазифаҳои, ки тиҷоратчӣ бояд вобаста ба андоза ва мушкилоти корхона иҷро кунад, аз ҷиҳати иқтидор аз ҳамдигар бениҳоят фарқ мекунанд. Агар тиҷоратчӣ хоҳад муваффақ шавад, вай бояд истеъдодҳои зеринро: ғолиб – ташкилотчӣ – савдогариро дошта бошад. [5, с. 222-223]. Ба ақидаи мо ҳама тиҷоратгарон дорой як хусусияти умумӣ мебошанд, яъне мақсади онҳо зарурати татбиқ намудани рӯҳияи тиҷоратӣ бо истифода аз фаъолияти инноватсионӣ ва ворид намудани тағиротҳои нав, инчунин техникаю технологияи муосири худ, ки ба раванди фаъолияти тиҷоратӣ, бозор ва рушди иқтисодиёт таъсир расонанд, мебошад.

Барои рушди тиҷоратгарӣ ҳавасмандии марбут ба орзуҳои дохилӣ ва ҳавасмандии шахс ва таваққали пулии он инчунин расидан ба ҳадафҳои муайян: иқтисодӣ иҷтимоӣ аҳамияти калон дорад. Гузашта аз ин, таъсири ангеҷаҳои навъи дуҷум бо мурури замон афзоиш меёбад. То аввали асри ХХ фоида (ё даромади тиҷоратӣ) маъноӣ пардохти меҳнати таҳассусноки идоракунии (як намуди музди меҳнат)–ро дошт. Баъд аз ғояҳои Ч.Б Кларк ҳамаи назарияҳои тағйир ёфт. «Кларк аввалин шуда фоидаи тиҷоратиро (ки ҳамчун барзиёд аз фоиз ва иҷора баррасӣ мешавад) бо ҷорикунӣ бомуваффақияти навоариҳои технологӣ, тиҷоратӣ ва ташкилӣ дар фаъолияти иқтисодӣ пайваст кард» [8, с. 894]. Ч. Б. Кларк байни ҳолатҳои статикӣ ва динамикии иқтисод ҳад мегузорад. Вай нишонаҳои рушд, афзоиши аҳоли, афзоиши сармоя, тағйирот дар техника ва технология, шаклҳо ва усулҳои идоракунии, афзалиятҳои истеъмолкунандагон–ро ба таври возеҳ муайян мекунад. Дар асари Ч.Б Кларк «Таксими сарват» масъалаи рақобати байни тиҷоратчиён мавқеи маҳсусро ишғол менамояд, аз ҷиҳати назариявӣ, байни тиҷоратчиён барои ҳар як коргаре, ки ҳузури ӯ дар корхона ба соҳибаш ягон фоида зиёдтар аз он чизе, ки ӯ ба он медиҳад, таъмин менамояд, мубориза ҷараён дорад. Ва ин мубориза танҳо вақте қатъ мешавад, ки ин фоида аз байн равад» [8, с. 395].

Ф. Найт хусусиятҳои ташаккули фоидаро (ба маъноӣ даромади тиҷоратӣ) баррасӣ намуда, ба ҳулосае меояд, ки дар шароити хавф ва номуайянии он ҳамчун мукофот барои идоракунии муваффақонаи истеҳсолот амал мекунад. Ҳамзамон, ӯ фоидаро, ки дар иқтисоди статсионарӣ вучуд надорад, ҳамчун арзёбии муваффақона мешуморад. Вай дар асари худ «Хавф, номуайяни ва фоида» [12, с. 519] таърифи зерини фоидаро медиҳад: «Фоида ин фарқияти байни нархи бозори захираҳои истеҳсолии аз ҷониби тиҷоратчӣ истифодашуда ва

маблағи фуруши маҳсулоти бо ин захираҳо таҳти роҳбарии ӯ бадастомада мебошад» [12, с. 540]. Фоида аз ҷониби тиҷоратгарони ба даст оварда мешавад, ки кодиранд тағйиротро дар иқтисодиёт пешгӯии кунанд ва барои иҷрои нақшаҳояшон ҳатто дар ҳолати хавф омодаанд. Он бо ду намуди номуайяни алоқаманд аст: 1) номуайянии пешбинишаванда, ки эҳтимолияти он ҳисоб ва суғурта карда мешавад (он ба хароҷот дохил мешавад); 2) «номуайянии бемисл» (бо сабаби лаппишҳои ғайриҷашмдошти бозор ба вучуд меояд: даромади тиҷоратчи мураккаб аст. Яке аз унсурҳои даромад – даромади оддӣ мебошад, ки он аз ду унсур – ҳисобкунӣ ва комёбӣ» иборат аст [12, с. 540]. Ба ақидаи мо тиҷоратчи дар шароити номуайяниҳои комил амал карда, дар ҳолати пешбини дурусти ҳодисаҳо ва идоракунии бомуваффақият фоида ба даст меорад. Хусусияти асосии тиҷоратгари ин қобилияти хуби тамрин додашудае мебошад, ки бо боварии комили азми қатъӣ барои исбот кардани расидан ба ҳадафҳои гузошташуда, сармояи худро зерӣ хавф мекӯнад.

Л. Фон Мизес ба мураккабии фаъолияти тиҷоратчиги ишора карда, дар навиштаҳои пешниҳод кардааст, ки он дар асоси амсилаи (модел) шахси эҷодкор баррасӣ шавад, ки метавонад иштибоҳ кунад, аз таҷрибаи худ биомӯзад ва интихобро дар асоси майлҳои худ кунад. Вай тиҷоратчиро дар муҳити рақобат баррасӣ намуда, қайд мекард, ки барои пирӯзӣ дар муборизаи рақобат тиҷоратчи бояд «талаботи шадидтарини истеъмолкунандагонро қонеъ гардонад ё онҳоро бо нархи камтарин нисбат ба таъминкунандагони кӯҳна таъмин намояд» [11, с. 256]. Барои муайян кардани талаботи истеъмолкунандагон ва пайдо кардани усулҳои нархгузори арзон ё самаранок қонеъ гардонидани онҳо ба тиҷоратчи «пеш аз ҳама, мағзи сар ва ғояҳо» лозиманд [11, с. 257]. Дар баробари ин, пайдо кардани тиҷоратчӣ, ки ҳам «мағзи сар» ва ҳам «ғояҳо» – ро дар худ омезиш медиҳад, хеле мушкул аст. Ба ақидаи мо таъсиси ширкати муваффақ аз тиҷоратчи малака ва қобилиятҳои муайянеро талаб мекунад, ки истифодаи онҳо дар оянда боиси эҷоди маҳсулоти рақобатпазир мегардад. Аз ин рӯ, муваффақияти ширкат аз сохтор ва сифати сармояи инсонӣ вобаста мебошад.

Моҳияти тиҷоратгари дар фаҳмиши Ф.А. Фон Хайек – ҷустуҷӯ ва таҳқиқи имкониятҳои нави иқтисодӣ мебошад [18, 214-224]. Тиҷоратчи бояд дорои донишҳо, малака, қобилият, истеъдоди навоарӣ ва таҳлил кардани имкониятҳои фаъолияти истеҳсолии худ, инчунин омӯхтани талаботи истеъмолкунандагон ва ғайра дошта бошад. Ҳамаи ин «донишҳо» дар ҷараёни рақобат ошкор мешаванд, вақте ки ҳар як истеъмолкунанда барои мол ва нархи муайян «бо пул» «овоз медиҳад». Азбаски меҳнати инсон мол маҳсуб меёбад, барои арзёбии эҳтиёҷоти корманд дар ширкат истифодаи унсурҳои рақобати бозорӣ муҳим аст.

Намоёндагони назарияи неоинститутсионӣ (Р. Коуз [10, с. 11-32], О.И. Уилямсон [17], Д. Норт) ба он таваҷҷӯҳ зоҳир мекунад, ки тиҷоратчи ҳамчун субъекти байни муносибатҳои шартномавӣ ва ташкили ширкат бо мақсади сарфаи хароҷоти транзаксионӣ мебошад. Тиҷоратчи механизми танзимкунандаи иқтисодиёт мебошад, ки аз механизмҳои нарх ва танзими мустақими давлатӣ фарқ мекунад.

Дар нимаи дуюми асри XX шумораи зиёди олимони барои омӯхтани илми тиҷоратӣ таваҷҷӯҳ намудаанд. Онҳо тиҷоратчигиро ҳамчун фаъолияти бисёрфункционалӣ дар робита бо макромӯҳит баррасӣ карданд. И. Киртснер назарияи тиҷоратиро васеъ намуда, онро ҳамчун раванди гузариш аз як «муомилоти ҳақамӣ» ба дигар муаррифӣ намуда аст. Т. Шултс тиҷоратро ҳамчун шахсе муаррифӣ мекунад, ки сармояи кофии инсонӣ дошта, кодир аст масъалаҳоро бо вазъи номувозин дар фаъолияти иқтисодӣ ҳаллу фасл намояд.

Дар ташаққули ғояҳои муосири назарияи тиҷоратӣ асарҳои П. Дрюкер саҳми назаррас гузоштаанд. Вай чунин мешуморид, ки тиҷоратгарӣ фаъолияти мушаххаси амалест, ки асоси онро донишҳои муосир ташкил медиҳанд. Ҳамзамон, мазмун ва вазифаи тиҷоратӣ навоариҳо мебошанд, ки барои тиҷоратгарон воситаи маҳсус буда, бо ёрии онҳо тағйиротро ҳамчун имконияти мусоиди амалӣ кардани ғояҳои худ истифода мебаранд. Вазифа ва ҳадафҳои тиҷоратгарон ҷустуҷӯи манбаъҳои инноватсия ва тағйир додани онҳо иборат мебошад. П. Дрюкер тиҷораткориро фаъолияти хавфнок ҳисоб намекунад, зеро танҳо онҳое муфлис мешаванд, ки дар ҷое ки корхонаҳояшон фаъолият мекунад, бесалоҳиятанд. Вай боварӣ дорад, ки тиҷоратгарӣ атои маҳсус аст (истеъдоде мебошад, ки онро омӯхтан лозим аст).

Бисёр намояндагони ин назария таваччухро ба баррасии ҷанбаҳои идоракунии фаъолияти тичоратӣ тамаркуз медиҳанд. Ин ба гузариш ба сатҳи байнифаннии таҳқиқот оид ба масъалаҳои рушди тичоратгарӣ вобаста аст. Асарҳои Г. Пиншот боиси ташаккули мафҳумҳои тичоратчӣ дар дохили корхонаи амалкунанда («тичоратгари дохилиширкатӣ») гардид, ки қабули тичораткориро ҳамчун як раванди эҳтимолан хеле васеъ ва бисёрсатҳа тақвият бахшид.

Тафсири низомноки тичоратӣ дар асоси назарияи танзими давлатии фаъолияти тичоратӣ, назарияи омили вақт, назарияи мавҷҳои дароз ва тағйирот дар парадигмаи техникӣ – иқтисодӣ, назарияи рушди фазоии тичорат, назарияи низомҳои инноватсионӣ, тавлид ва интиқоли навоариҳо амалӣ карда мешавад. Дар байни назарияҳои муносири менечменти стратегӣ аҳамияти аввалиндараҷа дошта, барои омӯхтани концепсияи қобилиятҳои динамикӣ ва рафтори рақобатии корхона хело муҳим мебошад. Ба муносибати захиравӣ тақия карда, он назарияи неошумпетериани ширкат ва қабули қарорҳоро дар ташкилоте инкишоф медиҳад, ки дар он муносибатҳои назарияи рафтории ширкат, самти таҳаввулӣ дар назарияи иқтисодӣ ва фаҳмиши шумпетериани раванди инноватсионӣ намоён аст. Ин концепсия ба он нигаронида шудааст, ки барои ба даст овардани афзалиятҳои рақобатии ширкат доштани захираҳо ва салоҳиятҳои бемисл дар муҳити пурталотум кофӣ нест, қобилиятҳои ташкилотчигӣ низ талаб карда мешаванд. Ғайр аз ин, ғояҳои марбут ба концепсияи масъулияти корпоративии иҷтимоӣ ва дигар муносибатҳо, ки амали омилҳои арзиширо ба назар мегиранд, муҳим мебошанд.

Дар доираи мейнстрими иқтисодӣ, ки ба парадигмаи неоклассикӣ тақия мекунад, фаҳмиши нодурусти механизмҳои ташаккули робитаҳои амудию уфуқӣ ва ҳамкориҳои иқтисодии тичоратгарон бо субъектҳои гуногуни иқтисод рушд кардааст. Назарияи неоклассикӣ равандҳои ҳамкориҳои субъектҳои тичоратиро бо давлат дар шароити бозор ба тариқи хеле содда дар асоси тасавурот дар бораи мубодилаи эквивалентӣ тафсир мекунад. Пешзаминаи муҳимтарини чунин мубодила баробар ҳуқуқи субъектҳо, ки ба онҳо имкон медиҳад, ки дар муомилоти тичоратии барои онҳо номусоид иштирок накунад, инчунин мавҷудияти ҳавасмандии якхела – кӯшиши кам кардани хароҷот ва ба ҳадди аксар расонидани фоида, масалан, аз ҳисоби зиёд кардани ҳаҷми фурӯш, ҳиссаи бозор ва ғайра, мебошанд [15, с. 90-111].

Муносибати неинститутсионӣ, ки дар доираи парадигмаи неоклассикӣ ташаккул ёфтааст, ҳамкориҳои муштаракӣ намудии субъектҳои тичоратиро бо давлат баррасӣ намуда, инчунин амалисозии мубодилаи бозорӣ, эквивалентиро дар доираи институтсионалӣ пешбинӣ менамояд – давлат бояд неъматҳои ҷамъиятиро мутобиқи андозҳои воридотӣ истеҳсол кунад. Агар тавозун ба манфиати давлат вайрон шавад, бартараф кардани амалҳои манфии давлат тавассути хусусигардонӣ, озмунҳои тичоратӣ ва ҷорӣ намудани механизмҳои квазибозорӣ талаб карда мешавад. Ин бояд давлатро ба чаҳорҷӯбаи мубодилаи бозорӣ, эквивалентӣ баргардонад [15, с. 90-111]. Ҳамин тариқ, дар чаҳорҷӯбаи маҳкамэтиқодии (ортодоксияи) институтсионалӣ бузургтарин субъекти бозорӣ – давлат – ба хурдтарин субъект – шахсиятии алоҳида баробар карда шуда, мақомҳо бошанд, танҳо ифодаи ғайримустақими иҷтимоии ҳосилнокии ниҳой мебошанд.

Назарияи транзаксионӣ ба оқилияти маҳдуд ишора намуда, мавҷудияти асимметрияи иттилоотро дар субъектҳои тичоратӣ ва пайдоиши хароҷоти иттилоотиро, ки яке аз намудҳои хароҷоти транзаксионӣ, яъне хароҷоти бастан ва иҷро кардани шартномаҳоро маҳсуб меёбанд, қайд мекунад. Пайдоиши онҳо инчунин оппортунизм ва дараҷаи баланди махсусгардии дороиҳоро ба вучуд меорад (агар дороиҳо универсалӣ ва ивазшаванда бошанд, пас ҳам хавф ва ҳам имконияти истихроҷи иҷора коҳиш меёбанд, дар ин ҳолат хароҷоти транзаксионӣ низ коҳиш меёбанд). О.И. Уилямсон оппортунизмо ҳамчун “пайгирии” манфиати шахсӣ бо истифода аз истеъдод таъриф мекунад. Рафтори мазкур шаклҳои ошкоротарро ба монанди дурӯғгӯӣ, дуздӣ ва қаллобиро дар бар мегирад, вале бар гумон аст, ки бо онҳо маҳдуд мешавад. Аксар вақт зерӣ оппортунизм шаклҳои нозуктари фиреб, ки метавонанд фаъл ва ғайрифаъл бошанд ва дар “ex ante и ex post зоҳир шаванд», фаҳмида мешаванд [17, с. 97]. Ин дар ҳолати мушаххасии баланди дороиҳо низ руҳ медиҳад: истифодаи онҳо «ба таври умум дастрас» намешавад, онҳо аз гардиши молӣ – пулӣ гирифта шуда, дар дохили ширкат маҳдуд карда мешаванд.

Сохторҳои тичоратӣ дар фазои иқтисодӣ – замони вазифаҳои гуногуни хоҷагидориро иҷро мекунад ва макоми мухталиф доранд, ки на танҳо бо андозаи онҳо, балки бо ҳолат ва сохтори иқтидори захиравӣ, афзалиятҳои рақобатӣ, омилҳои соҳавӣ, ҳудудӣ, илмӣ –технологӣ ва ғайра муайян мешавад. Кӯшишҳои таҳия намудани стратегияҳои пурмазмунтари тадқиқотӣ барои тичоратгарӣ дар илми иқтисоди муосир аз ҳисоби амалисозии тағйиротҳои муайян дар амсилаи рафтори оқилона, ки фарқиятҳои калидии байни муносибатҳои рақобатӣ, имкониятҳои таҳлилий ва ҳудуди татбиқи онҳоро муайян мекунад, таъмин карда мешаванд. Тафовутҳои типологии ба вучудояндаи стратегияҳои алтернативӣ бо як навъ маҷмуи нишонаҳои муҳимтарин: оқилияти абзорӣ ва арзишӣ, комил ва маҳдуд, фардгаро ва коммуникативӣ, иқтисодӣ ва ғайрииқтисодӣ, ки ба афзалиятҳои экзогенӣ ва эндогенӣ асос ёфтаанд тавсиф карда мешаванд [1, с. 110-116].

Табдили мейнстрими илми иқтисод аз ҳисоби таҷдиди намуди он, бидуни таъсир ба «ҳастаи саҳт» ба амал омада, танҳо ба «камарбанди пешгирикунанда» – заминаҳои алоҳида ва амсилаҳои таҳлилий дахл дорад, ки тағйирёбии онҳо танҳо дар чаҳорҷӯбаи қабулшудаи парадигмалӣ, ки зиёда сад сол пеш ташаккул ёфта, кайҳо кӯҳна шудааст, имконпазир аст. Таъба назарияи маҳкамэйтиқоди иқтисодӣ ба позитивизм ва фардгароии методологӣ истифодаи амсилаи кориро муайян мекунад, ки модификатсияи он танҳо дар доираи усули мақсадгузориё имконпазир аст, ки ба тафсири неоклассикии оқилият мувофиқ аст. Амсилаи неоклассикӣ “ҳадафҳо, ангезаҳо ва афзалиятҳои афродро ҳамчун маълумот қабул карда, танҳо дар бораи воситаҳо муҳокима ронданро роҳ медиҳанд. Ин як амсилаи мутобиқшавӣ маҳсуб меёбад. Масъалаи арзишҳо ҳамчун масъалаи интиҳоби байни ҳадафҳои гуногун, ҳамчун савол аз рӯи кадом меъёрҳо интиҳоби мазкур амалӣ карда шавад, аз ҷиҳати методологӣ истисно карда мешавад” [9, с. 40]. Дар робита ба ин, таҳаввули назарияҳои мейнстрим воқеан бо тағйирот дар ҷузъи абзори амсилаи рафтори оқилона ҳамроҳӣ карда, ҳастаи ҳавасмандии он боқӣ мемонад [9, с. 158].

Принсипи фардгароии методологӣ, ки ҳастаи категориалии мейнстрими иқтисодиро ташкил медиҳад, ҳоло ба аксари консепсияҳо ва амсилаҳо дохил шудааст [6, с. 67-87]. Дар баробари ин, дар доираи методологияи фардгароӣ рафъи мушкилоти марбут ба зарурати ҳамгиросавии ҷанбаҳои фарҳангӣ ва институтсионалӣ ба амсилаҳо ва консепсияҳои гуногуни рафтори субъектҳои иқтисодӣ ва фаъолияти тичоратӣ муяссар нашуда истодааст. Дар натиҷаи тафсири маҳдуди соҳаи масъалавӣ ва ангезаҳои рафтори субъектҳои иқтисод парадигмаи содаи таҳқиқи тичоратӣ ва биниши таҳрифшудаи механизмҳои ташаккули фаъолияти тичоратӣ ташаккул меёбад [1, с. 119-132].

Ба ақидаи мо таҳлили гузаронидашудаи адабиёти илмии иқтисодӣ хулоса баровардан мумкин аст, ки айнаи замон тавсифи фаъолияти тичоратӣ бо истифода аз назарияҳо ва методологияҳои гуногун: тамоюли тичоратӣ ва ширкати тичоратӣ; контекстуализатсияи тичоратӣ; тағйироти институтсионалӣ ва тичораткории институтсионалӣ; амали коммуникативӣ; конвенсия; тичорати аз ҷиҳати ахлоқӣ ва иҷтимоӣ масъул; тағйироти ташкилӣ; назарияи рақобат; захираҳо; қобилиятҳои динамикӣ амалӣ карда мешавад.

АДАБИЁТ

1. Бирюков, В.В. Универсальное и локальное в развитии цивилизации: роль культурно-ценностных факторов / В.В. Бирюков // Инновационная экономика и общество. 2016. - № 3. -С. 110–116.
2. Вебер, М. Пролетарская этика и дух капитализма // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков: в 5 т. Т.3: Эпоха социальных переломов / отв. ред. Г.Г. Фетисов. М.: Мысль, 2005.
3. Зомбарт В. Буржуа // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков: в 5 т. Т.3: Эпоха социальных переломов / отв. ред. Г.Г. Фетисов. М.: Мысль, 2005. - С.42
4. Кирдина, С. Методологический индивидуализм и методологический институционализм // Вопросы экономики. 2013. - № 10. - С. 67–87
5. Кларк, Дж.Б. Распределение богатства // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков: в 5 т. Т.2: Восходящий капитализм / отв. ред. М.Г. Покидченко. М.: Мысль, 2005.
6. Козловски, П. Этика капитализма. Эволюция и общество. СПб.: «Экономическая школа», 1996. – 158 с.
7. Коуз, Р. Природа фирмы // Вехи экономической мысли. Теория фирмы. Т. 2 / под ред. В.М. Гальперина. СПб.: Экономическая школа, 2000. - С.11–32. 307
8. Мизес, Л. Человеческая деятельность: трактат по экономической теории / Л. Мизес. М.: Экономика, 2000.

9. Найт, Ф. Риск, неопределенность и прибыль // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков: в 5 т. Т.3: Эпоха социальных переломов / отв. ред. Г.Г. Фетисов. М.: Мысль, 2005.
10. Хайек, Ф. Претензии знания. // Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков: в 5 т. Т.5: в 2 кн. Всемирное издание. Лекции нобелевских лауреатов / отв. ред. Г.Г. Фетисов. М.: Мысль, 2004. Кн. 1. - С. 214-224.

АННОТАЦИЯ

АСОСҶОИ НАЗАРИЯВИҶО МЕТОДОЛОГИИ ТАҲҚИҚИ ТИҶОРАТӢ

Дар мақола асосҳои назариявию методологии таҳқиқи тиҷорати мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллифон асосҳои назариявии ғайриқонунии тиҷорати таҳлил намуда, роҳҳои баланд бардоштани сатҳи сифати он, дигаргунсозии иқтисодии рақобатпазирӣ, усулҳои беҳтар намудани ғайриқонунӣ, пеш аз ҳама истифодаи назарияҳои олимони мавриди омӯзиш қарор додаанд. Дар асоси таҳлили адабиёти мавҷудаи илми иқтисодӣ доир ба мавзӯи масъала қайд карда шудааст, ки дар фазои иқтисодӣ – замонӣ сохторҳои тиҷорати вазифаҳои гуногуни хоҷагидориро иҷро карда, мақоми мухталифдоранд, ки на танҳо бо андозаи онҳо, балки бо ҳолат ва сохтори иқтисодии захиравӣ, афзалиятҳои рақобатӣ, омилҳои соҳавӣ, ҳудудӣ, илмӣ –технологӣ ва ғайра муайян мешавад. Рақобатпазирӣ ғайриқонунии тиҷорати вазифаҳои хизматрасониҳои онҳо дар бозори дохилию ҷаҳонӣ бевосита вобастаги дорад ба дастовардҳои назараси илмию технологӣ, ки он метавонад, иқтисодии инноватсионии қулли соҳаҳои иқтисодии миллиро муайян мекунад.

АННОТАЦИЯ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ БИЗНЕС-ИССЛЕДОВАНИЙ

В статье изучаются и обсуждаются теоретические и методологические основы бизнес-исследований. Авторы анализируют теоретические основы предпринимательства и изучают способы повышения его уровня и качества, изменения конкурентоспособности, способы повышения результативности и, прежде всего, использование научных теорий. На основе анализа существующей литературы экономической науки по данной теме отмечается, что в современных экономических условиях бизнес-структуры выполняют разные экономические функции и имеют разный статус не только по размеру, но и по состоянию и структуре ресурсного потенциала, конкурентным преимуществам, отраслевым, территориальным, научно-технологическим факторам и др. Конкурентоспособность предприятий и качество их услуг на внутреннем и мировом рынках напрямую зависит от значительных научно-технических достижений, которые могут определять инновационный потенциал всех секторов национальной экономики.

Ключевые слова: теоретико-методологические основы, предпринимательство, инновации, менеджмент, сбыт продукции, экономика, конкурентоспособность, социальное, предприятие, прибыль, капитал.

ANNOTATION

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF BUSINESS RESEARCH

The theoretical and methodological bases of business research are studied and discussed in the article. The authors analyze the theoretical foundations of entrepreneurship and study ways to improve its level and quality, change the competitiveness, ways to improve performance, and above all, the use of scientific theories. Based on the analysis of the existing literature of economic science on this topic, it is noted that in the current economic climate, business structures perform different economic functions and have different status, not only in size, but also in the state and structure of resource capacity, competitive advantages, sectoral, territorial, scientific and technological factors, etc. The competitiveness of businesses and the quality of their services in the domestic and global markets is directly related to significant scientific and technological achievements, which can determine the innovative potential of all sectors of the national economy.

Key words: theoretical and methodological bases, entrepreneurship, innovation, management, product sales, economics, competitiveness, social, enterprise, profit, capital.